

מחלות העצבים והאבגניקה אצל היהודים*

מנייה וגמורה היא בין חכמי הנברופתולוגיה, שהיהודים עלולים ביותר למחלות העצבים, אבל באמת לא נוסדה דעה זו על בסיס מוצק, ואם נעיין בה, נראה שטעונה היא בדיקה, והרבה עוד יש להרהר אחריה ולפקפק בה. לרגל עבודתי הצבורית ובמשך הזמן שהתעסקתי במקצוע רפואת חולי-העצבים נפגש הייתי לפעמים קרובות ל-60 הנפתולים והעקמומיות המכאיבות הברזים אחרי שאלה זו, במדה שהוספחי לחשוב עליה. המדה שהיטתי לאסוף חומר ספרותי ולהסתכל בעובדות שונות הנוגעות בה, במדה זו היו נולדים בלבי ספקות והרהורים: האם באמת נכון הוא אותו הפתרון, שמצאו לשאלה זו? כי אחרי שנתעמק בה ונחקר אותה בכובד-ראש, נראה, שאיננה כלל פשוטה כל-

*) בשם אבגניקה קוראים לאוהו חלק מן המדע, העוסק בחנאי בריאות הגזע ושכלולו ומבקש את הרכיבים איך לשמר ולהשכיח. תורה זו נוסדה על ידי המלומד האנגלי גלסון; אחריו בא החוקר פרסון והוסיף לשכללה ולפתחה. אם ההיגיינה חוקרת את חנאי קיומו של היחיד ואת האמצעים לשמור על בריאותו, הנה האבגניקה מקדישה את כל כחותיה לחקר חקירה שלמה ומקפדת את חיי הכלל - חיי עם או גזע שלם; בוחנת היא את כל הנורמים המשפיעים על אסיו של העם, המביאים אותו לירי התנוונות וירייה או, להפך, לירי טריחה והתפתחות, לאחר שגזע את כל הנורמים האלה כל צרכם, נוכח, כשנכיר באיזה גזע מימינו כמישה וזקנה, למצוא את התחבולות הנחוצות, כדי לשבח ולהרים אותו. בלונדון נמצא אינסטיטוט, המוקדש כולו לגטרה זו - לקבץ את החומר הנוגע לשאלות אלו. את החומר הזה, המיוסד על הרבה מספרים ועובדות שונות, מסדרים על פי מחבולות הנרסיות, שהמציא לצורך זה החוקר פרסון. במשך עשרים השנים האחרונות קמה סדרת שלמה דבת-הכמות העוסקת בשאלות אלו בשפות האנגלית והגרמנית; גם ירחונים יוצאים, המוקדשים לשאלות אלו. בית מדרשם של האנגלים עוסק עד היום בקבוצ חומר ועובדות שונות בשביל המדע האבגני מענין מאד הירחון "The treasure of the human inheritance", היוצא בלונדון; בו נמצא יריעות רבות על דבר המחלות והתחבולות השונות העוברות בירושה; יריעות אלו נאמטו על ידי חקירה פפורטת מסי בני המשפחה, בכל "שאלת היחס" שלה כרך אחד של הוצאה מהודרה זו מוקדש כולו לשאלת ההימופיליה [העיר הכשרון של הדם להיות נקרא], שיש לה ערך מיוחד בשביל היהודים בענין המילה). דרך אחת בחרה לה הספרות הגרמנית: היא עוסקת בשאלות כלליות, שיש להן ערך כדני, כמו השאלה בדבר הבריאות של הנודרי לקולוניות היהודיות; השאלה בדבר נשואי התערובת בין הגזעים השונים, השאלה בדבר הצבגני ביחסה לעבודת הצבא, השאלה האיך נוון העם וכיוצא באלה.

כך, כמו שנדמה לנו לכאורה, במאמרי זה אנסה להפיץ מעט אור על שאלה מסובכה זו ולעורר את הלבבות לחקור אותה באופן אובייקטיבי. כי, כמו שיתברר בהמשך הדברים, יש לה עכשו לשאלה זו ערך אבגני גדול במובן בריאות הגזע; ביתוד רב ערכה בזמננו זה.

דעה זו, שהיהודים נוטים להלות במחלות העצבים יותר מכל אומה ולשון, וממילא, שכל הגזע העברי הולך ומתנונה התנונת הגוף והרוח – דעה זו פשטה לא רק במאמרים סובליציסטיים סופולריים, גם בחבורים מדעיים סריוויים פוגשים אנו השקפות כאלה בתור דעות מקובלות, שאין עוד לפקפק בהן כלל. משפט זה מצא לו אישור על-ידי החוקרים היותר מפורסמים במקצוע תורת הנברולוגיה, כמו קרסס-עבינג, לומברוזו, נרדוי ודומיהם. כך הורה גם אביה של תורת המחלות העצבים המודרנית, החוקר הגדול שרקו. החוקר הזה התענין ביתוד במחלות העצבים שבין היהודים, כך הראה באחד משעוריו לשומעיו יהודי יליד טוניס, שהיה חולה במחלת טומסון^{*)}. בין יתר דבריו אמר שרקו, שהגזע העברי הוא שנתן לאנושיות הרבה גאונים גדולים; והוא בעצמו נתן לנברופתולוגיה את מקרי המחלות היותר מענינים, כידוע, הרחיב לומברונו ופתח רעיון זה ושם אותו ליסוד תורתו על-אודות הקשר שבין הגאונות והשגעון. כיהוד היה מין מיוחד של חולים יהודים, שעורר הסתוממות ותמהון בלב שרקו. הרופא המפורסם הזה רגיל היה לראות על-פי רוב את בני העליה של הצבור הפאריזי ואת סלחה ושמנת של אירופה כולה, והנה ביתוד עם הקהל העשיר והמנומם הזה פנו אליו לבקש עזרה גם יהודי פולין וליסא, עניים מרודים וקרועי בגדים. מנקודת המבט הקלינית אי אפשר היה למצוא במחלתם כל ענין מיוחד, המקרים היו מקרים רגילים של אנשים מרוגזי עצבים, בעלי מרה-שחורה מאותם החולים, שכל רופא עצבים יש לו עסק עמהם בכל פסיעה ופסיעה. אבל שרקו מצא לו ענין לא בסוג מחלתם המיוחדת של החולים הללו; הוא שם לבו אל אופן התגלותה של המחלה ואל אותו היחס המיוחד, שהיו החולים מתיתסים אליה. מבלי לדעת את השפה הצרפתית או בכלל איזו שפה אירופית שתהיה, היו חולים אלה מכתחים רגליהם ובאים לפאריז, והיו פונים דוקא אל שרקו בעצמו^{*)}. לפניו שפכו את מרי לבם והתאוננו על מחלתם האנושה, אבל מתוך הבדיקה והחקירה הקלינית הוברר, שאין למצוא אצלם כלום מלבד כאבי-ראש פשוט או נברולוגיה, מתוך שיחתם נודע לו, שחולים אלה בדרך מסעם לפאריז בקרו את כל הרופאים הגדולים שבאירופה; וגם באזניהם היו מתאוננים באותה הלשון עצמה, ועל סניהם חותם אדישות גמורה של אנשים, שהשלימו עם רוע גורלם והתיאשו מן הישועה, הם היו בקיאים כבר בכל אמצעי הרפואה וירעו בעל-פה את כל תחבולותיה השונות ורק שנואשו מתועלתם. אף-על-פי שמחלתם היתה נמשכת שנים רבות, לא השתמשו מעולם בשום רפואה באופן מסודר וסיסטימי, אלא היו קופצים כל

^{*)} זו היא כחלה בלתי נכחה של תכסירי השרירים, הנקראת על שם יומא אנגלי שבעצמו ככל הרבה על ידי מחלה זו, והוא היה הראשון שחזר אחר כסימניה.

אותו הזמן כתחבולה אחת לשניה. אם הציעו לפניהם להשאר בקליניקה לזמן ארוך, היו דוחים את ההצעה והיו הולכים שוב לנדוד. כל אחד מהם היה לו בכיסו המון רצפטים שונים ופקודות רופאים, הם היו שומרים אותם בצלחתם בזהירות מרובה, אבל מעולם לא היו ממלאים אחריהם, מובן כי כל אותה ההתנהגות של החולים ודרכיהם המשונות עוררו תמיהון בלב שרקו, שהורגל לחולים אחרים — להמון מנומס מקרב שדרות הצבור העליונות, או בא שרקו וצרף את החולים הללו לקבוצה נורוגרפית מיוחדת, כלומר הוא מצא אצלם מחלה מיוחדת במינה, ויקרא לה בשם מצלצל "le juif errant", "היהודי הנודד", לאמר: הנה לפניך יהודי הנודד ממקום למקום, נושא אתו סבל צער ומכאוביו, ומנוחה לא ימצא לו בשום מקום. שרקו, כידוע, היה יודע פרק באמנות הציור, ולפיכך כשהיה מסתכל בתמונות העתיקות המצירות את "אחשוורוש", אותו הנודד הנצחי הידוע, מצא בתמונת האיש האגדי הזה איוו דמות ושיוון לחוליו המשוניים. הוא ראה גם שם אותו הגוף הכפוף, אותו השממון והאדישות על הפנים, ויחד עם זה טבועה עליהם ההכרה הודאית, כי אפס מוצא ועור אין. שרקו עורר את אחד מתלמידיו, את מייג'י, לכתוב דיסרטציה מפורטה בדבר "היהודי הנודד". בחבור זה מביא הרופא הצעיר תמונות פוטוגרפיות של חוליו היהודים ומשוה אותם לתמונות העתיקות*. אין ספק שציור זה של היהודי, הנודד כל ימיו מבית-חולים לבית-חולים, מרופא אחד למשנהו, ואינו מוצא לו מנוחה, ציור של יהודי חולה זה נתרבח על-ידי החוקרים האלה והיה למושג כולל ומקיף; מושג זה נוצר על-ידי מעוף דמיון עשיר, שיש בו יותר מן הפיזיות החפשית משיש בו מפרי החקירה המדעית המדויקה. והנה מושג זה צלי כל ספק הוא שמשך אליו את שימת לבם של החכמים השונים, והוא שנתן לכל השאלה על-דבר חוליי-העצבים בקרב היהודים גון מיוחד, כולם החלו להביט עליה מנקודת השקפה אחת — לראות פה תכונות מיוחדות של הגזע העברי. חקרו בשאלה זו, בדקו ומצאו, שבין החולים המבקרים את הקליניקות והאמבולטוריות השונות נוטלים היהודים חלק הגון. המספרים הסטטיסטיים שנתפרסמו, הראו לנו באופן בולט עד כמה רופפים ומרוגזים העצבים של היהודים ועד כמה נוטים הם למתלות שונות.

אבל אם נסתכל בעין בוחנת במספרים סטטיסטיים אלה, או נתפלא לתמימות הגדולה ולשטחיות של האנשים, שאספו אותם. מאספי המספרים האלה העלימו עיניהם לגמרי מתנאי המקום והזמן, המשתנים כפעם בפעם. הם עסקו באנשים חיים, כאשר יעסקו בכדורים, שיצאו מדפוס אחד ודומים לגמרי זה לזה; בידם היה רק מספר מועט מאד לפי ערכם של החזיונות, והם באו לדון על

(* אני בעצמי עלה בירי לפגוש עצמן אחד, יליד עירי ליטאיט קטנה, ש'רגל מחלחל בקר את כל הרופאים המפורסמים באירופה, ובסרו של מייג'י ראיתי את חסונתו הפוטוגרפית. הוא בא אלינו וברגש גאון הראה לנו את מחלבו של "שרקי בעצמו", וכמתב כתב עליו שרקו כך: "ממליץ אני על לא-יוצא זה לפני כל הרופאים ובתי-חולים שבכולם".

(Je recommande ce pauvre diable a tous les medecins, toutes les cliniques).

סיהם מן הפרט על הכלל, לכייל כללים ולהוציא מסקנות חשובות ומקיפות; ולא עוד, אלא שאת החלטותיהם בטאו במספר ידוע של פרוצנטים, כאילו היתה בידם צמת-מדה הנדסית מדויקה. ביחוד העלימו עיניהם מאותו החזיון, שאפשר אותם החולים עצמם חוזרים ונשנים בסטטיסטיקות שונות, אילו הפצתי להרצות פה בפרוטרוט את המספרים השונים, שנאספו בידם, ולגלות את השגיאות המרוכות בהם, הייתי יוצא מגדר מאמרי. אביא רק דוגמא אחת: בכל החבורים השונים, שנכתבו בשאלת מהלות-העצבים של היהודים, רגילים לציין את העובדות, שאסף הפסיכיאטר הוינאי המפורסם קרפס-עבינג בדבר „שתוק-הרעידה“ בין מאת מקרי המחלה הזאת, שמצא החוקר בבתי-החולים ואצל אנשים פרטיים (מחלה הנודעת בשם מחלת פרקינסון, על שם הרופא הראשון, שתאר מחלה זו) היו שלשים יהודים, מכאן אנו שימעים, שהיהודים עלולים ביותר לחלות במחלה קשה זו, והנה לפני שנים רבות פרסמתי גם אני חבור בנוגע לשאלה זו, ובו הרציתי על שלשים מקרים, שעברו לפני עיני; בין החולים האלה, אם לא יטעני וכוונתי, היו רק שלשה או ארבעה חולים אינם-יהודים; יתרם היו כולם מישראל. באופן זה יוצא לנו מספר פרוצנט של חולים יהודים, העולה עוד הרבה על המספר שמצא קרפס-עבינג. אבל האמת נתנה להאמר, שגם החומר שלי גם החומר שאסף קרפס-עבינג אינם נותנים לנו כל מושג נכון בדבר התפשטותה של מחלה זו בין היהודים. החומר שלי נצבר בפוליקליניקה שמבקריה היו כמעט כולם יהודים. מה שנוגע לחומר, שאסף קרפס-עבינג, הנה, כפי הנראה, גם החומר הזה לא נאסף מבין אנשים יוצאי מקום גיאוגרפי אחד, כמו יושבי ווינה או אפילו תושבי מדינת אוסטריה. כנראה, נהרו אל קרפס-עבינג החולים מכל קצוות אירופה, אבל לא כל השדרות הצבוריות שוות היו בין מבקריו. מחלת פרקינסון היא מחלה כרונית הנמשכת שנים רבות. אם איזה בן-כפר או אפילו עירוני אינו-יהודי יחלה במחלה זו, ישאל בעצת הרופא בעיר הקרובה, אבל לא ירחיק ללכת ממנה והלאה. אחרי שידוע לו, שמחלתו לא חוכל להרפא, ישלים עם מר גורלו ולא יוסיף ללכת לדרך רחוקה כדי להתרפא. לא כן היהודי; היתם שלו אל מחלתו אחר הוא לגמרי. היהודי החולה יפנה את כל מחשבות לבו וכל הגיון רוחו רק למטרה אחת – להתרפא. אם רופא אחד לא הושיע לו, יבקש לו רופא אחר ורפואות אחרות. כל מכשול וכל מעצור לא יעכבו את החולה או את קרוביו, לא ימנעו בעדם מחפש דרכי-רפואה חדשות. אם כסף אין לו, משתדל הוא להשיגו בכל אמצעי שיהיה, או יקח מן הצדקה. החולה היהודי שואף רק אל הרופאים הרחוקים, אל הרפואות יקרות-המחיר, אל מקומות-הרחצה היקרים. כדי להציל את הבריאות אין דבר יקר בעולם – אומר הפחגם העברי. מה הם הגורמים הנפשיים, המעוררים את היהודי להוקיר כל כך את הבריאות, עד שכל עמל וכל הוצאה אינם גדולים פשבילו ובלבד שימצא את הבריאות ההולכת ומתחמקתו כנראה, גורמים כאלה רבים הם. ראשית כל, נסועה בלב היהודי במעמקיו אמונה שלמה בכח המדע ובחכמים נושאי כליו. האגדה העממית מספרת לנו, שכל רופא ההולך לרפא את החולה, מלאך מלה אותו בדרכו; כל מה שגדול הרופא מחברו, ירבה כחו של המלאך

ההילך אתו. על פי הבנתו של היהודי, הבריאות – היא המתנה היותר יקרה, שנחנה לו לאדם, והאדם הייב לשמור עליה ככבת עינו. הרב רשאי (ומצווה) להתיר להולה גם דברים אסורים, אם כך היא דעתו של הרופא. סקוה נפש דוחה שבת ומאכלים אסורים מותרים להולה מסוכן, בעיר שאין רופא ואין עזרה מדיצינית הגונה, אל ידור שם אדם. הרבה גורם כאן הקשר החזק שכל יהודי קשור למשפחתו, אותם הנימים הדקים הנמתחים בין בני המשפחה, שעין זו לא תכחנם ולא תבינם*).

על פי השקפת עולמו של היהודי לא נתנו החיים למרק עונות, אין עולם הזה עמק הבכא ופרוודור לטרקלין בלבד, לא נתנו החיים, אלא להרבות בהם מצווה ומעשים טובים; כי לא המתים יהללו ית. כל מה שיוסיף האדם לחיות, כן יהיה עוד ספוק בידו ל"חנף" בעולם כמה וכמה תקונים ולקיים את המצווה. הרבה פעמים שמעתי מפי חולים חסידים ואנשי מעשה, שהיו מתאוננים באזני על שהם הולכים מן העולם קודם זמנם ולא הספיקו עוד לעשות את כל מעשי הצדקה והחסד, כמו שהיו רוצים. בנשמה היהודית אין דיטרמיניות, אין הכנעה לפני הגורל העורר** אלא יש לעומת זה אמונה בחדש עליון, אפילו בשעה שחרב חדה מונחת על צוארו של אדם, אמרו חז"ל, אל יתיאש מן הרחמים. בכל אופן, עובדא זו למעלה היא מכל ספק, שהיהודים אוהבים להתרשא ולדרוש ברופאים רבים. על פי זה יבאר לנו, מדוע מספר המיתות של הילדים קטן הוא בין היהודים מאשר בין אינם יהודים, כאשר תראה לנו הסטטיסטיקה. אותה התאווה ואותו החשק לשאול בעצת הרופאים, המביאים לפעמים לירי תוצאות נלעגות, אינם נובעים מרפיפות עצביו של היהודי, כמו שתושבים אחרים. שרשי נטיה זו מונחים עמוק בלב היהודי. אך לא פה המקום לבאר אותם בפרטות; בכל אופן, את מקורה של נטיה זו אנו צריכים לבקש בנשמת העם, בתכונות נפשו.

לא נבוא כאן לעשות אנליזה מפורטת של המספרים השונים, שנחפרסמו עד כה בשאלת התפשטות מחלות העצבים בין היהודים. אפילו סטטיסטיקה אחת לא תחזיק מעמד בפני הבקורת; כי כל החוקרים האלה העלימו עיניהם מן התכונות המיוחדות של הנושא: זה הוא – האדם החי, הומר נודד ומשנה מקומו,

* בותב הטורים האלה שמש הרבה שנים בתור אורדינאטור בבית-חולים, שרק נוצרים היו נמצאים בו, ויחר עם זה היה מקבל חולים באמבולטריה אחת, שרק יהודים לבדם היו מבקרים אותה. באופן זה יכולתי להשוות את שני סוגי החולים, לראות איך משתנה היחס, שעמים שונים מתיחסים אל מחלתם, אל הרופא, אל הרפואות, וכן להשוות את יחס הקרובים אל חוליהם שאר-יבשרם. כל זה מעניין מאד, ולא בסובן האמני והפסיכולוגי בלבד, א.א. במובן האנושי בכלל, כשם שבחיינם בני-האדם משתנים זה מזה, כך, כנראה, משתנים הם זה מזה גם במחלתם ובמייחמם.

** הלא זכרנו את התפילה: ותשובה, ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה. הרבה תפילות נתקנו על החולה שיתרשא מחליו; זאת אומרת לנו, שיש לשנות את מהלך המהלה לטובה, ואלים מן הצד השני אנו אומרים: אין סומכין על הנס, ובכן יש לנו לקדם פני הרעה, להלחם במחלה. בכלל, מנקודת הפסיכולוגיה הישנה, מעניין היה הדבר לאסוף את ההשקפות השוררות בעמים השונים על הרפואה, ביחס אל השקפת העולם הכללית ולאמונת הדתיות שלהם.

שאינן לקבוע בו מסמרות. הלא מצאתי בירחונים שבאמריקה חסונות של החולים שלי מורשאו

בכל אופן, הסטטיסטיקה שלנו, באותה הצורה, שהיו סאספים אותה עד כה, אין לסמוך עליה כלל, אם רוצים אנו לפתור את שאלתנו באופן אובייקטיבי, כי כולה בנויה על יסודות רעועים. והלא שאלה זו מענינת היא מכל הצדדים, הן מנקודת המבט של הקליניקה והן מנקודת הפתולוגיה המשוה. שאלה זו יש לה גם ערך מעשי, ערך צבורי גדול. כי ברוסיה נמצאו 7-6 מליונים של יהודים. כל זמן שהאוכלוסים הללו מוקפים היו גדר ברקנים של תחום המושב, היה לשאלה זו רק ערך עיוני. אפשר היה לגודל ליהודים ולהצטער בצערם, אבל לעזור להם לא היה מן האפשר. כי הממשלה הצארית הלא בכונה תחלת שמה לה לסיסמא - לכלוא עם שלם במסגר צר. אם אפשר לומר כך, היתה זאת, שיטת התאים". עוד וזכרים אנו את הפתגם השגור בפי פליווע וסוביידנוסצב רבנו: שלישי של העם היהודי מות ימות, שלישי השני יעלה מן הארץ ויהגר, והשלישי השלישי ימיר את דתו. עלינו להורות, כי כל החוקים שנוצרו בשביל היהודים אך מטרה אחת היתה להם: להחיש את בוא העת המקוה הזאת, למהר את כליון היהודים ברוסיה. בתנאים כאלה אך למותר היה לעסוק בשאלה זו של ערכה האבנגלי של היהודים: התליון הצארי כבר פתר שאלה זו על פי דרכו הוא. אבל עתה, אחרי שבממלכה זו זרחה שמש החופש, אחרי שבין יושביה נמצאו מליוני יהודים, שככליהם הכבדים הוסרו מעליהם, עתה קבלה שאלה זו ערך מיוחד. חשובה היא ביותר, אחרי שגם ירידיו היותר טובים של העם העברי (לומברו, נורדוי) חושבים, שעצבי היהודים רפופים הם ועלולים למחלות שונות, המביאות לידי התנוגות של הגזע כולו. מובן מאליו, שפתרון שאלה זו לא ישפיע על היקף הזכויות של הקבוצה המשפטית - של העם, בממלכה חפשית כל אורח נהנה מכל הזכויות בשלמותן, והרשות בידו לפתח את כל כחותיו וכשרונותיו - די לזה הטעם היחיד, שהוא אורח. אבל מנקודת האבנגליקה חשוב לנו לדעת, אם נכון הוא המשפט על התנוגות העם העברי ועל חולי העצבים המרובים בו. אם אמת הדבר, אז צריכים נהיה לתקור אחרי שרשיו וסכותיו של חויון מעצב זה ולבקש דרכים להלחם בו.

כמו שנוכחנו כבר, אין התחבולה הסטטיסטית, שהשתמשו בה עד כה, מספיקה כלל. הרשמים הפרטיים, שאיזה רופא עצבים קבל מחוליו, לא יוכלו, לשמש לנו בתור תעודה מדעית. כדי להתקרב אל עצם שאלתנו בתרתי לי דרך אחרת; הדרך היא דרך עקיסים, אבל בעזרתה נוכל להציג את פתרון שאלתנו על בסיס יותר אובייקטיבי ויותר מקביל אל האמת.

הנברופתולוגית של זמננו יצרה לה השקפות קבועות ומסוימות - לכל הפחות מסוימות הן בשרטוטיהם הכלליים - על הגורמים של מחלות העצבים וסכותיהם הראשיות. יש עוד מקום לחלוקי דעות בין השיטות השונות בפרטי הדברים, אבל ביסודותיה הכלליים עומדת תורת גורמי המחלות האלה על בסיס מוצק ומקובלת היא בפי כל. נראה לי, שאם נגש אל השאלה, עד כמה מצויות מחלות העצבים בקבוצה עממית או גיאוגרפית ידועה, צריכים אנו

קודם לכל לברר לנו, אם שכיהים בה הגורמים השונים, המעוררים את המחלות הללו.

במונח זה, אף המספרים, שנאסף על-דבר מציאות גורמים אלה, יש להם ערך ידוע; כי כאן אנו סופרים ומונים לא את האנשים החולים, שכל אחד מהם הוא סובך מורכב של המון חזיונות, שבאמת לא נתנו למשקל ומנין; כאן אנו סופרים חזיונות בודדים ופשוטים.

המדע הנברוסתולוגי של זמננו מחלק את מחלות-העצבים השונות על פי מוצאן ומקורן למחלות אנדוגניות, כלומר, למחלות שמקורן בגוף עצמו, ולמחלות אקסוגניות, אלו הבאות עליו מן-החוץ. בשם מחלות אנדוגניות קוראים אנו לכל המחלות שהיו מקננות בגוף היחיד כבר מתחלת לידתו, אלא שאז היו עוד מסותרות וסמויות מן העין, או לכל-הפחות היחיד מתחלת חייו כבר עלול היה להיות בהם. מושג זה קרוב הוא מאד למושג של "ירשת-התכונות" וה"עלוליות למחלות מתחלת ברייתו של האדם". לסבות אקסוגניות חושבים אנו את הגורמים החיצוניים, שנתגלו במשך חייו היחיד והכניסו ערבוביא לתוך שטף חייו הרגיל; רובם של הגורמים האלה באים רק במקרה על האדם. אף הגורמים האלה יחשבו: חבול הגוף (טרומא), הרעלה בארסים שונים וחליים מתדבקים הגוררים מחלות-עצבים שונות בגוף האדם.

הרבה יש ללמוד מאותם העקמומיות והשנויים שחלו במשך הזמן בנקודת המבט על חפיקדם של שני מיני הגורמים האלה, המעוררים את מחלות-העצבים. יש שאנו רואים, שהחוקרים נותנים את משפט הבכורה לגורמים האנדוגניים, ויש שהם חושבים אותם לספל ואת שאר הגורמים לעיקר. כך, אם נעין באיזה ספר-למוד, שנתחבר במחציתה הראשונה של המאה שעברה, נמצא, כי את מקורן של מחלות-העצבים השונות היו מבקשים אז רק בסבות חיצוניות: במחלות הגוף או בחלואות וטרדות הנפש. רק אחרי ששיטת דרווין שמה לאבן הפנה לתורתה את שא"ת-הירושה בעולם החי, אז שמה גם תורת-העצבים את לבה אל גורם זה וסיד הכניסה אותו לתחום חקירותיה, והנה בשנות השמונים של המאה שעברה החלו לבכר בין הגורמים של מחלות העצבים את הגורמים הפנימיים, החלולים בגוף עצמו, על הגורמים החיצוניים; אז תפסו הגורמים האנדוגניים מקום בראש. אבל בסוף המאה שעברה חוזרת ההשקפה ומשתנות. החבלות השונות של החקירה האנטומית והקלינית השתלמו אז השתלמות מרובה, ביחוד במקצוע החקירה של הסיפיליס. התורה של שמירת-הבריאות הפרופסינולית וגורמי-המחלות החלולים במלאכתו של האדם התפתחה והסתעפה ותהי למדע שלם; גדלה בתוך הצבור תנועה כבירה הלוחמת בשכרות, ועל ידה נתגלתה לנו השפעתה המרובה של השכרות על התפשטות מחלות-העצבים; עלה הדבר ביד החוקרים לגלות את המוצא האינפקציוני של הרבה מחלות-עצבים רעות ונאמנות, כמו דלקת קרום המוח, הדלקה של עצבים-מרובים, כל העבודה העניקת הזאת, שמלאה הנברוסתולוגיה במשך עשרים או שלשים השנים האחרונות, הרחיבה את תחום הגורמים האקסוגניים ונתנה להם את משפט הבכורה על האנדוגניים; ערכם של אלו היה פוחת והולך בעיני החוקרים. כך

עלה בידי החוקרים להראות באופן מתקבל על הלב, שהגורמים הראשים של רוב מחלות העצבים המצויות ביותר הנה אלה: האלקוהול (לרבות כל המשקים המשכרים), הסיפיליס, וגם כל שאר המחלות המתדבקות. בגורמים אלה תלויות רובן של מחלות העצבים; לא רק אלה שבהן יחלה האדם בימי חרפו ובגרותו נובעים מן הסבות הללו (והלא שני חייו אלה של האדם יש להם ערך מיוחד מנקודת ההשקפה הצבורית); סבות אלו מעוררות מחלות-עצבים גם בין הילדים, כ"עון אבותיהם". כך הוא, למשל, הסיפיליס המוקדם או המאוחר של הילדים; כך יודעים אנו גם כן, שבני השכורים הם רפי-אונים ומחוסרי כל כשרון לעבודה וכיוצא באלה.

אם נצא מנקודת השקפה זו, המקובלת עכשו אצל חכמי הנרופתולוגיה, כדי לדעת, אם באמת נתפשטו כל כך מחלות-העצבים בין היהודים, או צריכים אנו קודם לכל לברר, עד כמה מצויים אצלם הגורמים המולידים את המחלות הללו. חקירת שאלה זו לא תקשה ממנו כל-כך, מפני שלא נבוא להשוות זה לזה פרטים ויחידים, שיש בהם המון חזיונות מורכבים ומיוחדים במינם, אלא גשוה זה לזה חזיונות בודדים, שנקל לתפסם ולמצוא דמיון ביניהם. כמובן, גם פה יהיה עלינו להזהר מלכייז כללים ולדון מן הפרט על הכלל. אבל בכל אופן, מכיון שהעמדתנו שאלתנו על יסוד מוצק זה, תהיה בירנו האפשרות לגשת אל עצם השאלה באמת-מדה יותר אובייקטיבית.

כל החוקרים, שעסקו בשאלת השכרות, מודים פה אחד, שאצל היהודים היא חזיון בלתי-שיכח כלל, ביחוד בין החלקים האדוקים של האומה. אחרי שהתנועה נגד השכרות התפשטה באירופה, ותעמולה גדולה היתה מתנהלת נגד מדה מגונה זו, חקרו, החוקרים שאלה זו במדינות רבות ובערים גדולות ובררו אותה כל צרכה. נתגלה הדבר, שאף-על-פי שבין היהודים מעט לפי ערך מספר האנשים הנזירים מן היין, אבל שכרות לפרקים או שכרות כרונית, הגורמת מחלות-גוף שונות, נמנית אצל היהודים בין העובדות יקרות-המציאות. פכחיותו של העם היהודי ידועה לכל; עובדה זו חדרה אפילו לספרות האנטישמית, שנתנה לה טעם לפגם משלה, כמובן. חושב אני למותר להביא פה מספרים, המאשרים את הדברים. בעיר וורשא, למשל, עבדה במרץ רב החברה לעזרה מהירה, חברה זו היתה מנהלת דין-וחשבון מפורט של כל מקרי החללים, שעברו תחת ידה, וביניהם היתה מונה גם את מקרי ההשתכרות, שהיו נקרים לפניה. בוורשא, כידוע, הופסים היהודים בערך שליש מחושבי העיר. רובם הם - סוחרים קטנים, בעלי מלאכה, בעלי עגלה ונושאי סבל, כלומר שייכים הם לאותם המעמדים, שמהם יוצאים רוב החולים העוברים על-ידי חברה זו. והנה בדין-וחשבון השנתיים של החברה היה מעורר את שימת לבו של הקורא אותו הפרוצנט המינימאלי של היהודים הנמצאים ברחוב שכורי יין.

הסבה של פכחיות העם היהודי לא נתבררה עוד כל צרכה. כנראה, היא מורכבת ומסובכת מאד. יש חכמים שהעלו השערה כזו: במשך אלפי שנות קיומה של האומה נוצר בה "חיסוס" (אימוניות) נגד השפעת היין; אמרו, שבימי קדומים היה העם העברי שטוף בשכרות, ולכן נוצר בו נעץ מעם כה התנגדות

להשפעת המשקה. באור זה נתנה הספרות האנטישמית, אבל אין אלה אלא דברי הבאי, ראשית לכל, לא נודע כלל, ששתי האלקהול תוליד איזה חיסום נגד השפעתו. להפך, הנסיונות, שנעשו בלבורטוריות השונות בידי השכורים, מוכיחים, שהבנים האלה חלש כח התנגדותם ועוד חזקה עליהם השפעת האלקהול. חוץ מזה הרי חיסום שכוה צריך היה להולד גם בקרב עמים קדמונים אחרים, שבדאשית התגלותם על בימת ההיסטוריה עוסקים היו בנטיעת כרמים כמו היונים, הגרמנים, הסלבים. והלא המציאות מעידה לנו את ההפך.

מן הצד השני, גם מן הספרות העברית העתיקה רואים אנו, שהיהודים היו מתיחסים המיד יחס שלילי אל השכרות. הרבה מסופר בגנותה בכחבי הקדש: לוט נשתכר – ושכב עם בנותיו; נח שתה יין, ויחשב לו הדבר לחטא. בני אהרן שותי יין אסור להם לבוא אל המקדש, ואם נכנסו, חייבים מיתה. על פי התלמוד שותה יין אסור לו להתפלל ולדון. גם האגדה העממית מרבה לגנות את השכורים. בודאי, הרבה גרמו במוכן זה חיי המשפחה הטהורים של היהודים ועסקי פרנסתם, הדורשים מחשבה צלולה ודעה פכחית. סוף סוף אחת היא לנו, איפה נמצאות הסכות של חזיון זה. העובדה בעצמה נשארת קיימת, והיא מעידה לנו, שהיהודים חפשים הם כמעט מהשפעת רעל זה, מהשפעת האלקהול המרבה כל-כך להרוס את כלי-העצבים שבגוף האדם. בדבר זה אין להטיל ספק. גם אותן המחלות הבאות כעין תולדות ישרות של הרעל מתמידה באלקהול אינן מצויות אצל היהודים.

תנאים מורכבים הרבה יותר נמצא, אם נבוא לחקור גורם אטיולוגי אחר של מחלות-העצבים, גורם עוד יותר חשוב – מחלת הסיפיליס. החכמים המלמדים סניגוריה על העם היהודי אומרים, שהסיפיליס נפגש בין היהודים לעתים הרבה יותר רחוקות משהוא נפגש בין שכניהם, ביחוד מחלה זו איננה מצויה כלל אצל יהודי פולין וליטא, החיים עוד על פי טופס החיים הישן.

החכמים מבארים חזיון זה על-ידי הנשואים הקדומים הנהוגים בין היהודים במקומות האלה ועל-ידי הקשר החזק שהיהודי קשור בו אל משפחתו, בודאי הרבה גורמת לזה גם הסכחות של היהודים, כי כידוע, הרבה פעמים מתדבק האדם בסיפיליס, כשהוא שכור מן היין. אמנם עלינו להעיר, שהחקירה האובייקטיבית, שנעשתה בנידון זה, כדי להשוות את התפשטותה של מחלה זו אצל היהודים אל התפשטותה אצל אינם יהודים, לא נתנה לנו שום תוצאות ברורות. אחרי שבחנו את נסיוב-הדם של הרבה אנשים על פי הריאקציה של וסרמן, נתגלה להם, שמחלה זו מקננה בסתר בגופם של הרבה אנשים, שחשבו עצמם לבריאים. וראי יש להבחין בין היהודים האדוקים, החיים עוד בצורות חייהם הישנות באולין ובהלק מארץ ליטא, ובין יהודי הדרום ויהודי רוסיה המרכזית, שכבר פשטה ביניהם, ההשכלה האירופאית. יש לשער השערה מתקבלת על הלב, שהראשונים עודם נקיים לפי ערך ממחלת הסיפיליס, וסבות שונות גורמות לזה, בכל אופן כל הרופאים העוסקים בחומר גברופתולוגי מציינים אותה העובדה, ששחפת חוט-השרדה והשחוק המתקדם – שתי מחלות העצבים האלה הן תולדותיו של הסיפיליס – אינן מצויות אצל היהודים, כך מצא מינור בין

1700 חולי-עצבים אינם-יהודים. 2,60% חולים בשתוק המתקדם; ובין 696 יהודים - רק 0,80%. עובדא זו י"ב בה ענין רב, שהרי מינור אסף את החומר שלו במוסקבה, במקום שהיהודים טעמו זה כבר מ, ע"ץ הדעת של ההכלה (רוב יהודי מוסקבה היו בעלי השכלה גבוהה וכדומה). הרופא גאיק-עביץ בוורשא, שהיה נפקח על המחלקה של חולי-העצבים בבית-החולים היהודי, מעיד גם כן, ששחפה חום השדרה יקרת המציאות היא בין היהודים; למסקנא זו בא הרופא הזה אחרי שחקר מספר רב של חולים יהודים ואינם-יהודים, גם במרכז יהודי גדול כעיר ווילנא מצא סטמבו בין 200 חולי-עצבים, שהיו נמצאים בבית-החולים, רק מקרה אחד של שחפה חוט השדרה. מכאן אנו שומעים שיש לשער, שהתפשטות הסיפלה בין היהודים סתוה מהתפשטותו בין שכניהם; אבל אם גם לא נודה בזה, הרי בכל אופן לא נפרצה סחלה זו ביניהם במדה מרובה ולא עוד אלא שיש ירים לחשוב, שבחלק הגון של האומה אין סחלה זו מרבה לאכול כמו בין אינם-יהודים.

קודם שנעבור אל הגורמים האקסוגניים האחרים, נסקור סקירה קלה את הגורמים האנדוגניים. על-פי-רוב מוצאים אנו כאן שנויים אנסומיים הנכרים בעצם מבנה-רקמת העצבים, שנויים שחלו בה מתחלת ברייתה. מחלות אלו הן סרי סבלי-הירוסה של מחלות אבות, או שבני המשפחה תכונה מיוחדת נטועה בהם - עלולים הם לחלות במחלות אלו. בנידון זה, כמדומני, לא נעשו שום חקירות מדויקות עד כה; לא נתברר לנו כלל עד כה, שבנוגע למחלות אלו תהינה איוו תכונות סיחודות נטועות בגזע היהודי. כמובן, מעניין היה מאד לחקור חקירה מפורטת משפחה שלמה, כלומר, את כל שלשלת היחס שלה, את הדורות השונים ממעלה למטה ומלמטה למעלה. הרושם הפרטי, שקבלתי אני מן החולים שלי, רושם המיוסד על מקרים רבים, שעברו לפני בוורשה ובפולין המדינה, מעיד, שמחלות אנדוגניות אלו באמת נפרצות הן לפי ערך בין היהודים; אמנם המונוגרפיות וההבורים השונים הנוגעים במקצוע המחלות האלה נתחברו בערים גדולות, שהחולים היהודים מעטים בהן. אבל דבר זה איננו נוכיח לנו כלום, כי החומר לא נתפרסם עוד בשלמותו, מפני שקשה מאד לאסוף, ביחוד בעירות קטנות. נדמה לי, שמחלות אנדוגניות אחדות העוברות בירושה, כמו הדימסרופיה של השרירים (שנוי ההונה והגידול שלהם) נפגשות לעמים רחוקות בין היהודים. אבל, מחלת-פרידריך, השתוק של הידים והרגליב הבא לסירוגין, המיגסטיניה, נפרצות הן לפי ערך בעמנו. יש מחלת עצבים אחת העוברת בירושה, חולי קשה שאין לו רפואה, הנמצא כמעט בין היהודים לבדם, ואין לנכרים חלק בו. זו היא, מחלת סאיזארס* או, האידיויסיוח האמוריסית של המשפחה*, ששולט בה העורון הגמור*. אבל יש להעיר, שרוב

* סחלה זו אסור שהיא מעניינת לא רק בעיני רופאים, כי אם גם בעיני יתר הקוראים לפני 25 שנה היו בבית-החולים של גולדפלאם בווארשא, סוכת הסורים האלה שמש בו בתוו אסיסטנט, מקרים אחדים של מחלה מסיבה היו הם חולים ילדים כעוד בחרשים הראשונים ש" ריבה נחלו בהם סימנים של ספסום השכל, ויחד עם זה גם עורון גמור. הורמנויה של שני החויגנות השונים האלה בכתאחת עוררו תהון רב בלב הרופאים. ההורים של הילדים, שהם

המחלות הללו, שיש להן ערך מדעי רב בתורת הנברופתולוגיה, אין ערכן במובן האבנני גדול ביותר, כי מחלות אלו אינן משפיעות בכלל על הכשרון האזרחי של האדם ואינן מוזיקות (על-פירוב) להתפתחותו הרוחנית. רובן של המחלות הללו מתגלות עוד בילדותו של האדם, לפעמים עוד בשנות חייו הראשונות. מחלות אלו מתקדמות מעט מעט, הולכות ומחגברות, ורק לעתים רחוקות מגיעים חולים כאלה לשנות בגרות ומולידים בנים, ולכן לא שכיח כלל, שורישו את מחלתם לאחריהם. סוף סוף, הם מתים בדמי ימיהם ונכרתים מחוק עמם. אנשים כאלה זקיקים לאפוסטרופסים, שיפקחו עליהם ויטפלו בהם. אבל אין הם משתתפים בחיי הצבור, ובכן אין בידם לפעול עליו שום פעולה משמירה. יחד עם זה צריכים אנו לנגוע פה, ולו גם בשרטוטים כלליים (*), בשאלה אחת הקשורה בשאלת התנגות היהודים. זו היא השאלה בדבר הנשואין בין שאר-יבשר בקרב היהודים. כי, כידוע, היהודים שומרים בזהירות על סהרת

עצמם היו על-ציריוב כריאים. ספרו, שנים לפני זה נולדו להם ילדים כאלה, אלא שכיום לא נוציאו שנתי הסנהיה ומחו מחך אירוסיות ועורון. ביחוד היה הדבר כעניין, שאם באו להסתכל בקרקע העין, מצאו שם שנויים מיוחדים כסנים, שלא מצא כמותם עד כה שים דופא-יעינים בעולם. כדור היה שבאן יש לנו עסק עם מחלה מיוחדת לגמרי, אבל הרופאים עוד נמנעו כלפראם לתאר אותה, כי חכו לפקרים חדשים של המחלה, שיכרירו עוד יותר את מהותה. הוכר הדבר, והחריים של חילדים היו קרובים זה לזה, והנה אחריהם שן החורים הללו נולדו לנתי-יורק. שם הולדו גם כן ילדים חולים במחלה זו. או פרטם הרופאים סא וואנס את המקרים האלה ויקרא למחלה על שםם. כתבירו הדגים ה'ופא זאכס, שהנרי הילדים באו נווארשא. אחרי-כך נודע עוד הרכה מקרי מחלה זו. ביחוד בין יוצאי פולין, ליסא, נליציה. אונגריה. כל מקרי המחלה האלה-מלבד יוצאים שן הכלל אחריהם, היו כבס-חתי יהודים. הרופאים האלה הוסיפו בדבריהם, שמתלה זו גוררת אחריה סיחה, כי קשים וצומימ, השנויים, שהיא מכניסה לתוך מרכיב-העצבים. אבל לפעמים יולדו במשפחות אלו גם ילדים כריאים ונורמליים. בעת האחרונה נתפרסמו פקרים אחרים של מחלת-כספחה זו, שנתגלו בימי רב-חיות ובמשפחות בני-יפת.

(*) לדאבוננו עלינו להוכיח פה את הסנהג שנתבסס בין יהודי פולין וליסא, שלא לרשאר את האדם רוק אפילו אם רוא חולה העלול להוריש מחלתו לבניו אחריו. כבוכן, יש ימים לחשוב שעל-ידי נסויים כאלה פרים ורבים החולים ביס-אל, עם סטפס קרוב זה, העלול להביא הפחד נורע לאומה, עלינו להלחם בכך כחומינו, כיהוד צריכים לזכור את זאת כיני עמידותו של העם העברי - הציונים. תחת העם העברי על אדמתו תהיה אפשרית רק בתנאי, אם התומר האנושי-שיסע לשם, יהיה כריא. כבוכן זה צריך יהיה להשתמש במחלה באמצעים חריפים, מעין ה'חוקי' כנגד הכניסה לארץ, הנהוג בארצות הברית. ביחוד חשוב הובר, שהציונים ילמרו להביט על הנשואין לא כעל מעשה ביטי, שהארם עושה בו ככל מה שיהיה עם לבו, כי אם כעל אקס צבורי חשוב, שבו תלדים עתידותיו של הגזע, פריחת העם ותקותו - הדור הבא. אם יש ימים לחשוב, כי כן הנשואין יולדו זררים חלפניים, יש לאס-ם באיזור חסור, ביחוד צריכים להזהר כזה הציונים, בשעה שהם באים לבנות פחדם את חיי העם. יש מן הצורך לעשות נאדרי-ישראל תעולה גדולה גם נגד השיטה של ילד אתר או שנים, הבניאה סוף כוף לירי כליון הגזע אפילו אם גזע זה יש לו תעשיה עשירה, יחוסים ריפלוסביים רחבים ומוסדים כפרותיים גדולים. הספרות האבננייה הקרישה הרבה חבורים לשאלה זו, ביחוד לשאלת התנגות העם בצריפת. נחוק כאלה, שנים הספרות הציונית תיכוס לה ידעה הגונה בשאלות אלו ותכניסן לתוך חוג השאלות המעסיקות אותה. הקונגרס הציוני העתיד להתאסף בודאי שיעסוק בשיפת-לב מיוחדת בשאלות אלו. הלא בכדי לבשם שאיפות אלו בחיים דרוש זמן ירוץ, גם הקיסוד והאפקטריות לא יוכלו לקצר את הוסן ולהחיש את האיריאל של האבנניים.

בזעם, ולכן נמנעים הם מנשואי תערובות. אילו חפצתי להתעמק בשאלות אלו, שהולידו ספרות גדולה ומרובה, צריך הייתי לצאת מחוג מאמרי. כאן אסתפק רק בהערה קצרה: הרבה חקירות ונסיונות מדעיים נעשו בצמחים השונים להרכיב מין בשאינו מינו; גם התולדה בעצמה יש שערבבה בזעי בני-אדם שונים ועשתה בעצמה נסיון ענקי בשאלה זו, והנה תוצאותיהם של הנסיונות הללו לא היו מזהירות כלל וכלל מנקודת המבט האבנגנית. הנה, למשל, התושבים של מדינת אמריקה הדרומית, הם כמעט כולם גידולי, כלאים כאלה, פרי תערובה בין בזעי אמריקה הקדומים ובין בני-יפת שגלו לשם. אבל מה נתנו ומה הוסיפו לנו עמי, כלאים אלה? מה הכניסו לאוצרה של התרבות האנושית? והלא התנאים ההיצוגיים נוחים היו להתפתחותם, וגם האקלים טוב שם ומוגל לחיות בו חיי תרבות. ולבסוף אנו רואים שם רק ריב ומדנים בין המפלגות, רק מלחמה צבורית פנימית, שלא תפסק אף רגע; כל זה מוכיח, שהעמים השונים נעדרים כל כשרון לצבוריות ולכל עבודה פוריה. והלא המה משתמשים בכל המצאותיה של התרבות האנושית הכללית (הכח האלקטרי, מסלול-הברזל, אוניברסיטאות). בדרומה של אפריקה אומרים הבריות: גם את האדם הלכן וגם את הכושי ברא האלהים, אך את האדם יליד ה, כלאים ברא השטן. כלל אמרו חכמי האבנגניקה: ישא לו מין את מינו. חקרו וברדו בעמל ובריוק רב את, שלשלת היחס של סוסי המרוץ המפורסמים, והנה הוברר, כי רק על-ידי שמירה מעולה על סהרת הנוע, ולפעמים גם על סהרת המשפחה, שלא יכנס בה דם זר — רק על-ידי שמירה כזו נוכל להוסיף ולהעמיד ולדות מובחרים ומצוינים. מה שנוגע לאותה הדעה, המוצאת לה במי עד היום כמאמרים פובליציסטיים, שעל פיה כל עם ועם עובר בחייו כל אותן התקופות, שעובר אותן גם היחיד: ילדות, בחרות ושיבה, כלומר: כל עם ועם סופו להתנונות על-ידי הזקנה ולעבור מן העולם — דעה זו משוללת כל יסוד מדעי ואין לה על מה שתסמוך. התולדה איננה יודעת עמים, שתש כחם בחמת זקנה ונפקדו מרוב ימים, עמים, שינועו גויעה טבעית. רואים אנו עמים, שנתגלו על בימת ההיסטוריה, הזהירו עליה ככוכבי שביט לומן קצר, וכלעזית שבאי כן נעלמו במהרה (הבבלים וכדומה) בעודם באבם. לנוכח עיני העם העברי פרחו עמים רבים, ולנוכח עיניו נבלו ועברו מן העולם — והוא נשאר חי. אבל לא מתוך אמיסת כח של זקנה נועו העמים האלה, לא אחרי בלותם אבדו, כי-אם סבה אחרת היתה בעוכריהם: צורות החיים שלהם היו מאובנות וקפואות יותר מדי, הם לא ידעו להתגלגל לתנאי ההיסטורית המשתנים. לתוך חיהם לא נכנס זרם חדש, זרם רענן ומפנה של ערכי תרבות חמרית וערכים מוסריים חדשים. והלא קורות עמי אירופה, אם נתחיל מן המאה ה-10, מאשרות את דברינו על-ידי מופתים חותכים. כך איטליה זו, ארץ האפיפיורים, שהיתה גוססת ונוטה למות, שבה לתחיה וגם התיצבה בין העמים החששים והנאורים, ולא על-ידי תערובת דם זר היה הדבר, כי-אם מתוכה ומעצמה קמה לחיים חדשים.

נדבר-נא דברים אחדים על הנשואין בין שארי-בשר, השכיתים, לכאורה, בין היהודים, שבהם רגילים לחיות את הסבה של התנונות האטיות. אם נחקר

שאלה, זו שהולידה ספרות שלמה, ונתעמק בה, גראה שאינה פשוטה כל-כך, כמו שחושבים. בכלל, ההשקפה על נשואין שכאלה, השלטת כרוב הצבור, מושפעת מן האיטורים והגזרות, שקבעה הכנסייה, איטורים, שביסודם הונחו לא טעמים ביולוגיים, כי-אם נמוקים אחרים לגמרי. על פי חקירות ונסיונות רבים, שנעשו, יש להחליט, שילידי הנשואים בין בני המשפחה מצטיינים בזה, שבאפים נעשו בהירות ובלטות ביותר כל התכונות המיוחדות של אותה המשפחה. אם תכונות אלו חיוביות הן (כמו הכשרון לגינה במשפחת בני צאן), או מצטרפות התכונות של ההורים כולן יחד והיו בילד לכשרון מעולה ומשובח, אבל אם לבני המשפחה היתה איו נטיה שלילית, נטיה חולנית (נאמר: נטיה למחלת השחפת או לשגעון), או מן ההצטרפות של תכונות ההורים נשקפת סכנה לילדים: כי מחלות אלו אפשר שתתגלגלה בהם במדה בולטת. אבל אם שאר-הבשר הבאים להתחתן בריאים וגורמליים הם, או נשואיהם לא יוכלו להשפיע לרעה על האופי של צאצאיהם, השקפה כזו הרצה לפנינו גם החוקר המהולל ברוב ידיעותיו בשאלות הירושה — החכם ווייסמן.

מלכר הגורמים האנדוגניים והאקסוגניים נמצא עוד המון חזיונות אחרים המשפיעים על בריאות העצבים של האדם. אלה הם חזיונות שונים, שעל ידיהם חיי הנפש של כל יחיד לובשים צורה מיוחדת ומנוונת; מטביעים הם על כל נפש ונפש חותם מיוחד. יש שתחיונות אלו מעוררים גם תכונות חולניות בנפש האדם. אל מספר הגורמים הללו תחשב הסביבה, שבה האדם חי, תנאי המקום והזמן, חנוכו וגדולו, מצבו המשפטי והסוציאלי, המלאכה והעסק שהוא עוסק בהם, והתחבולות במלחמת הקיום, שבהן הוא משתמש כדי להביא את לחם חוקו לו ולאנשי ביתו. במדה שהחיים יהיו מורכבים יותר, במדה שיסתכבו היחסים שבין היחיד ושאר בני הצבור, במדה שיחרבה מספר המניעות והמכשולים בדרך חייו, כלומר, במדה שיתרבו התביעות והדרישות, שידרשו החיים מן היחיד — במדה זו תרב העבודה וירב הסבל, שיעמוס היחיד על כל-העצבים שלו. בכלל, החיים הרותחים והשוטפים של תרבות זמננו, דרכי התעשייה והמשא-ומתן, המתחזשות בה בכל יום, מעוררות באדם התרשמות מרובה, מפנקות את הושיו, עושות אותו רגשני ונוח להתרגו ולהתפעל ומולידות בו המון געגועים פנימיים ורגשות דקים מגוונים, המגיעים לפעמים לידי מיסטיות קיצונית. תרבות זו קשורה בקשר פנימי עם כל-העצבים של האדם, פועלת עליהם ונפעלת מהם פעולה חזרת מזה לזה. רגילים בני-אדם לחשוב, שלרגל עבודה ענקית זו, העמוסה על עצביו של בן-דורנו, הם הולכים ומתרופפים, כח ההתנגדות שלהם בפני המזיקים החיצונים הולך ורפה ועבודתם תחדל להיות פוריה כשהיתה; בנפש האדם מתרבה הנטיה למעקשים ולעקלקלות ופוסק ממנו הרגש של ההגיון והסבל הישר, אבל מבט זה אין להשלים עמו כלל; בכל אופן אין השאלה פשוטה כל-כך, כמו שרגילים לחשוב. אם נסתכל בתזיון זה מנקודת השקפה יותר רחבה, מנקודת המבט של ההתפתחות ההיסטורית, או בעל-כרחנו נבוא לידי החלטה, שהעצבים של בן-דורנו נעשו גמישים וחזקים יותר ועבודתם נעשתה פוריה יותר משהיתה. לפנים. כך גם

הפסיש החוק מסופץ וכוכית, ואולם את העשת הוא מררד', אם נשית את נפש האדם המורדני לנפש האדם הקדמון, או גם אל האדם העתיק ויליד יון ורומא), ואפילו אם נקח את האדם הבינוני שבתוכנו, כמה נמצא בנססתו עושר של אסוציאציות, שפצ של הרגשות שונות והמון מושגים, שלא היו בעולם לפנים. מה עשיר הנסיון שלו, מה רחב חוג מבטו אפילו בר כי רב דחד יומא יודע עכשו דברים שלפני אלפי שנה ידועים היו רק ליחירי סגולה, לבחירי האנושיות. הן לא הכח החמרי, כה האנרוף - כי כח האנרוף של היחיד בודאי שנחדלרל הרבה לעומת מה שהיה - הן לא הוא שעבד לו לאדם את הסבע, לא הוא הוציא ממעמקי האדמה את גנוי אוצרותיה; כל זה פעל ועשה חכשיר העצבים של האדם ההולך ומשתלם, ההולך ומחעדן, ובכך על התנוגותן של העצבים אין כאן לדבר כלל. העצבים של בן-דורנו מתרשמים בנקל, נוחים הם להתפעל על-ידי כל חזיון חיצוני. אבל עובדה זו מראה לנו רק את זה, שבנין העצבים הוא עתה מפונק מאד, זהו מיכניסמוס דק הטעון ססול מרובת, עליגו לספחו ולהזהר בו שלא יפגם.

מובן מאליו, כי כל הגורמים הללו דורשים מאת כלי העצבים עבודה מסודרת והרמונית כולה; אם תנאי העבודה והסביבה אינם נוחים, יכולים הם לסבב בנפש האדם גם חזיונות שליליים וחולניים. באופן זה יוצא לנו, שעל שני הסוגים של גורמי מחלות העצבים, שבארנו אותם למעלה, נוסף לנו מעתה עוד סוג מיוחד, קבוצה שלמה של גורמים, שהחכמים לא חקרו עוד אותם כל צרכם, כמו שחקרו את שאר הגורמים: - והו סוג הסבות הפריגניות, כלומר: הגורמים התלויים בסביבה. אל הגורמים הפריגניים שייכים ביחוד: חנוך הילד בשנות חייו הראשונות וגידולו בבית הוריו ובבית-ההספר. ידוע הדבר, באיזו זהירות ובאיזו רגשות חבה מתיחסת המחשבה המדעית של זמננו לנשמת הילד ועד כמה הפדגוגיקה של זמננו מרבה להשתמש בתורת הנפש, בהיגיינה ובכל המדעים, כדי למצוא את החנוך הרצוי לנשמת הילד. הנברופתולוגיה של זמננו שמה לנדר עיניה מסרות מעשיות, שואפת היא לרפא את הגוף והנפש, ולכן היא נוחנת ערך מיוחד לגורמים פריגניים אלה. לאמתו של דבר, כל התחבולות השונות לרפא את הנברווים השונים, כמו ה"הסגר" המושש על החולה, רפואה על-ידי העבודה ואפילו הפסיכואנליזה - כולם למטרה אחת נתכוננו: להרחיק או לשנות את התנאים הרגילים, למנוע בעד החולה לחסס בפצעי נפשו ולהחדש את גורמי הסביבה לטובה. ועלינו להודות, שהתחבולות הללו, אם רק תנאים רעים חיצוניים לא יסרעו בעד פעולתם, נותנות פרי רב ומביאות לידי תוצאות סוהרות. בנידון זה שונה היא האטיולוגיה הפריגנית מן האטיולוגיה של הגורמים החיצונים והפנימיים; מיוחדת היא במינה לגמרי. כי את הגורמים המפסידים, שבאו מן החוץ, קשה לסלק; הסיפילים, המשקים המשכרים, או הניקוטין והעופרת, שהרעילו את הגוף הרעלה מתמידה, חיבולי הגוף - כולם משאירים בעצבים רושם שלא ימחה, אפילו אם נרבה לרפא אותם בכל התחבולות שבידנו ולא נחשוך ממנו כל עמל ויגיעה בשביל זה, יש שכל יגיענו יהיה לשיא ולא נראה כל פרי בעמלנו. לא כן הגורמים הפריגניים: הם אינם

מכניסים שניים אורגניים, שנויי קבע, לתוך העצבים עצמם. נסתלקו הגורמים – חזורת הבריאות הרבה פעמים לכמות שהיתה. ולכן משתדלת הנברופתולוגיה להפנות את האנרגיה הנולדת בכלי-העצבים בדרך רצויה, כדי להשתמש בה לצרכי עבודה מועילה; שואפת היא לחלק את העבודה כהוגן בין העצבים השונים; באופן זה היא מחזירה לגוף את ההרמוניה הנחוצה לו, כדי שעבודתו תהיה סוריה. ולפיכך, כשנקום ונשלים בגוף הרמוניה בין כחותיו השונים ונעשה שלום ביניהם, (עלידי שנוי בית-הספר, אם רע היה, עלידי מנוחה, עלידי מה שנוציא מן הלב את הרעיונות המכאיבים), יש שעולה בידנו באופן מצוין לרפא את החולה ולהבריאו,

והנה, כמובן, תתיצב כאן לפנינו השאלה: עד כמה נתפשטו בין היהודים המחלות הבאות מתוך סכות סריגניות? ראיות מספריות מדויקות אין לנו לדבר. אבל מכמה טעמים יש לחשוב, שמספר הפרוצנטים של החולים האלה בקרב היהודים אינו פחות מאשר בין הנכרים; ולא עוד אלא שיש לשער, כי המספר היחסי של החולים האלה גדול בין היהודים ביותר. רואים אנו, שהחולים, ששמשו לשרקו חומר לחכרו על היהודי הנודד, כולם שייכים לקבוצה זו (נברסטנים, פסיכוסטנים). הם – רוב בנינו ורוב מנינו של קהל המבקרים באמבולטוריות פרטיות אצלנו ובחמי חוץ-לארץ המפורסמים. עלי-רוב המה חולים, שמכאוביהם לא יפיעו בעדם למלאות עבודות שונות והדרשות עמל רב ועבודת מוח (פבריקנטים, סוחרים, סיכנים-נוטעים, בורסאים, רופאים ואדבוקטים). גם בשעת מחלתם מוסיפים הם ליהנות מן העולם הזה ולהיות חיים שלמים ורחבים. כל הנברופתולוגים, שהיה להם עסק עם חולים כאלה, מעידים, שרוב החומר הזה מספיקים להם יהודי רוסי ופולין. ולכן חולים אלה ימצאו לרוב בערי האוניברסיטאות הסמוכות לספר הרוסי (ברלין, קניגסברג, ברסלוי, ווינה) ובשקומות-הרחצה, שכניישראל מרבים לבקר בהם (קסינגן, וויסבדן, מרינבדן); בשאר ערי הרחצה, כמו האלי גרץ, שטרסבורג. שיש בהם גם כן רופאי-עצבים מפורסמים, יודעים את החולים האלה רק על פי השמועה ולא ראו אותם מעולם. גם ביתר המרכזים הגדולים שבאירופה, שאוכלוסי היהודים מרובים בהם (פרנקפורט דמיין, אמסטרדם), מרובים הם חולים אלה; אבל החולים האלה נפרצים ביותר באותם האמבולטוריות ובתי-החולים, שמבקרים בהם ה"דוקים", כלומר המהגרים שמקורם באו מרוסיה. לא כן הרור החדש, שהורתו ולידתו באמריקה; מספר מרוגוי העצבים פוחת והולך בקרב, אבל לעומת זה הולך ונתרבה בו מספר חולי הסיפיליס והשכורים.

איפה נבקש שרשי חיון זה? מדוע מחלות פונקציונליות אלו, מחלות הנובעות מגורמי-הסביבה הרעים, נתפשטו כל-כך בין היהודים? כמובן, לא בזה נמצא את הסבה, שתכשירי-העצבים של הגזע יש בהן נטיות נפסדות מיוחדות, מומים ידועים במובן הביולוגי מתחלת ברייתם. כי הלא ראינו, שרק חלק אחד של האומה, היושב בשטח גיאוגרפי מיוחד, רק הוא עלול לחלות במחלות אלו. הלא נוכחנו, שיהודי המבורג ופרנקפורט דמיין, הנמנים גם כן על הגזע העברי, כמו שנכיר בנקל על פי רשימת פניהם, אינם מרבים לחלות

במחלות אלו כיהודי רוסיה, גם יהודי אמריקה, בני המהגרים הטמים אחריהם, גם הם נבדלים בענין זה לטובם מאחתהם ויבואו שילין יליטא - הם בעצמם לחלות במחלות הן, זאת אמרת, שסבת הדבר תלויה לא במחנה העבדים עצמם, כי אם בלאי הסביבה, רק יהודי רוסיה חיהם היו קרובים מהמין סתירית אלו, מלאים היו אינורמליות יחלונתו כל זה בהכרח גרם הסבה מרובה לאיתם חששיו הנוף, שלילה הנטיס היהודי את עבודתו המרובה, את ככל חייו הקשה - הם העצבים שלו. בחיי יהודי רוסיה ופולין לא היינו מובאים אנה מלחמת הקיום הרגילה הנפגשת בכלל באירופה, בחיים אלה הייתה מלחמה, יהודי' סוציאלי' בעד כל פריסת לחם, בעד לינות טוב ובעד מעט אויר לנשימה, זו הייתה מלחמה בעד הזכות ללון מחוק לרכבדהנשוא, בעד הזכות להכנס לבתי-הספר ואפילו בעד הזכות להתרואות. מהבחינה לא פה הטקס להרבות דברים על המצב המשפטי והסוציאלי של יהודי רוסיה, כינו המשטר הישן, הוא החוקים בעבור היהודים - אי יותר נכון הנורות עליהם - נסרפו ל,עלון ערקן' שלם בספר המשפטים הרוסי, ההגבלות היו מנויות לפעמים לידו אחריות קובינה, פוגעות היו אפילו בזכות היותו אלמנטריות של האדם, אפשר לומר, שברוסיה לא היה אף יהודי אחד, ש'לא הרגיש מעצמו ומבשרו את האכזריות של הרדיפות ואת רוע הנורות, אף כאן מקום לסקור בסקירה פרטית את חיי היהודים ברוסיה בנידון זה, ולכן לא אדבר על העניות הנוראה, על הנפישות והרחקות בין היהודים בעירות ליטא, אלה, אנשי האויר' הידועים לנו בליבר, בכל יום היו אנשים אלה מוכרחים להביא להם דרכים הדשות, לשון ולבניה את הרויות חיהם הפורחים באויר בעצם בפעם, והכל בכדי להבוא בעט לחם בר לחם ולבני ביתם לא אפשר את דבר הענויים המשוניים, שכילו אותם מאחינו, שהיו מוכנים במסך הרשים רבים ברוסיה המרכזית לרגל עסקות המרובים - לפעמים לרגל עסקי בלתיים - הם היו עוסקים ביום במסחרם ובליילה היו לטוס ברכבות, בבתי-המיתות, בחיגי' הפוליציה או ב'בתי' אחרים כן המדרגה התחתונה, שגם להם בנידון זה יפי בה חסיה יתרה מטעם הממשלה... לא אזכיר כאן את צעירינו, שאחרי שבחרו את חוק למודיהם, היו מוכרחים להכנס לתוך קטגוריות ולהיות לכתובים עשויים, החן שיוצקי במדע שאהבה נפשה, אבל ברוך אני להזכיר

" בריו מרס בשנת 1913 בחברת הנברלייניג במילין היאה אינפוזיום את הקד' שלו יתהו צעיר חלף במחלת-עצבים אכזרה שסבל אף היא רגילה ליבוא על האדם אלא י'כח וקנה, יתחבב המסרטים הזה אמר: מהו יהודי הינו - אחת משנות חיינו הרוב שפיר טובים אצלו, וכלפי אם נשתמש במחננו שי' בירת כבוד קטן, שחיי האדם נבדלה לא י'פי משהי שבות הידוע ע' הארחה, בראש לשי ההתחמקות שעבדי עליה, עמו, אחריות עם מטיבאטייני, ח"ק 55 דף 1025, יאופנהיים היא ידוע את ההחלטות החיובים רק בחיים את חיי הנפש שלהם, את שאיפתיהם וסאיפיותיהם ידע רק קרובים, ידיעי אחריות, בעלבים ובחילונים אחד בחיל-לאיך אינע לי לדבר בחי' צר שי יוצאי עצבים מפיזיורים באיחיהם עליהם חיי יהודי פולין, צעירתי את שימת לב על מצב בחי הספר אנליט, החלעו - מסר האחד - עיכרת אלו, שאם מספרים, קן חסר העניינים וכל הענינים שליטי,

אז בנותיצוין הטהורות, אשר נאלצו לקנות את זכותן לטוב לקח בבתי-הספר - בכחור של כרטיס זהוב... ובה נגיד על הקרבנות היסורים ובלתי-ישרים של המגורופים, שהיו כמלאים את בתי-החולים בנורסה ובחוק-לארץ! הלא בכפרות האסגנויות פתארים כחלה מיוחדת, - כחלת יהודי רוסיה, בשם, נברוחה עלידי פיגורוס... כך היו חיים חיים י"י פחד, של רצכון ודאגות, של סירעניות ובהלל: מוכן הדבר, שהיום כאלה בהכרת שהספיעו השפעה פתולוגיה על נפש היהודים, ביהוד על אותם האנשים, שהוננו בלב רק, כנפש דקה ורגשנית, הנוחה להתפעל ולהתרשם מן הסביבה החיצונה. להפך, אפשר שנשחטם לפראה, כי לברות כל התנאים הכרים והאכזריים, למרות כל חיי הדראון האלה, יכול היה היהודי לצבוד עוד, ולפעמים היה רואה גם פרי בצבודתו - כי גמישים וחיוניים כל כך היו עצביו של היהודי אבל כל זה - הבו ינקות - עבר לפני טוב; ענה עלינו להשוב על התקנות השקפות לנו כעיד. רוצה הייתי לעורר את שיבת-לכם של הקוראים על צד אחד ברדוסית היהודים, שיש לו ערך אגני רב - על התנאים שבהם היה נתון ההנך של צעירי צמנו.

רבה היהודים אל הספר יודע מספר. לא לחנם קראו להם הצרבים בימי הביניים, צ'יץ-ל-תאצ' - עם הספר. כמעט כל יהודי יודע לקרוא, לכל-הפחות עברית, כלבד בקרים יוצאים מן הכלל. למוד בני היהודים בתלכוד-תורה נהוג אצל היהודים כקדמת דנא, אפילו בקהלות היותר עניות. התלכוד אשר לקרא אפילו ספר בצד התלמוד. בלי כל ספק הרבה נרמו כאן סעמים דתיים, וגם סאלית-חיים טעיות הנוכעות ככל אפני היוו של היהודי (המסחר שלו). בכל אופן, ההכרה, שהלמוד נהוץ לו לאדם, נטועה עמוק בלב היהודי; שאיפה זו התגברה ביותר בתקופת ההשכלה, כשהתחילו לצאת בשפה העברית ספרי חיל בהנדסה, בתכונה, בידיעות הטבע ובקורות דברי-הימים, ויפישיתו של יפת חדרה לאהלי סם. גם דרסית החיים ותביעותיהם ההולכות ורבות (עסקי-מסחר גדולים, המסחר של הובלה והוצאה לחוק-לארץ) הפחיתו מעט מעט את ערכם של הנמוקים הדתיים ובכרו עליהם את הכוטיבים המעשיים האחרים. תקופה זו הלה כסוף ימי כליטתו של אלכסנדר השני. שערי בתי-הספר התיכוניים והעליוניים (אכנס היו גם יוצאים מן הכלל -) נפתחו לפני היהודים, והיהודים הרבו להשתמש בזכותם זו (ביחוד בליסא ובחבל הדרומי-המערבי; בפולין היו היהודים נמנעים בתחלה מבתי-הספר הכלליים). אפילו הורים אדוקים והוררים בעצמם על קיצו של יו"ד לא נמנעו כשלוח את בניהם לבתי הספר, שלהם, שהיה בהם גם חילוי שבה.

אבל כשהלך אלכסנדר השלישי, וביחוד בימי ניקולי השני, בא קריסיס גסור במקצוע זה. סגרו לפני היהודים את בתי-הספר העליונים; כתחלה - רק את הטכניים, אחר כך באה ה-נורפה גם כשביל שאר בתי-הספר הגבוהים. הניע, תור הו"ב בשביל הצעירים העברים, כלומר הקופה, שבה היו טולם שיואפים ורודפים בכל כחותיהם אחר חידליה של זה בן אתריה באה תקופת ההגרה.

מנקודת ההשקפה הנברולוגית פעלו גזרות אלו ביחד עם גרוש ילדי היהודים מבתי-הספר פעולה גרועה ומפסידה על העצבים הרבה יותר ככל הרעלה כרונית. הילני קי אמרה, שהמאה העשרים תהיה לדור הילד, כלומר: כל טובי המחשבה האנושית במקצוע המדע, האמנות והטכניקה יפנו את כל לבם ואת מעינות רוחם רק למטרה אחת — להיטיב את חנוכו של הילד, לונך את האויר הטובב את נשמתו של האדם בילדותו ולססח את נצניו הכיסי. הפדגוגיה של זמננו פעלה הרבה במקצוע זה. השתתפו בעבודה רחבה ומקפת זו גם פדגוגי רוסייה יכמובן, יצאו מן הכלל הפדגוגים של העולם האופיציאלי. אבל הילד היהודי — גורל מיוחד היה לו. משנות חייו הראשונות היה פוגש בדרכו רק סייגים ומכשולים אנטי פדגוגיים לגמרי. מוקף היה אויר חולני של „חמישיות“ בשביל המחלקה המכנינה ושל בחינות. במחיר יקר היה קונה הילד לפעמים „חמישיות“ אלו*) — יש שאבדה לו כל מנוחה לבו והיה בא לידי רפיסה רוחנית ומוסרית גמורה; מלחמה זו היתה מרעילה ימטמאה את נשמתן של הילד. מן המחלקה הראשונה ועד האחרונה היה הילד עובד תחת להט החרב המתהפכת של ה„חמישיות“, על נפשו היה מעיק ככל ההכרח, שהוא בודד ונבדל מכל חבריו שאינם יהודים. כנשמתו היתה תקוה מהולח בדאגה, כי כל עבודת פרך זו תפתח לפניו את שערי מדרש המדע: האוניברסיטה. והאוניברסיטה היתה לא רק המקום לקבל שם השכלה ספציאלית, כיאם קודם לכל גם האמצעי לרכוש לעצמו לכל-הפחות זכויות אדם. האמידים היו נוסעים לתוך-לארץ והעניים נעשו ל„אקסטרינים“ ושגנו והגו בלמודיהם כמעט עד שנטרפה עליהם דעתם.

בתנאים פריגניים כאלה גדל הדור הצעיר. הרבה מהם קכלו חיכול ידוע במלחמה קשה זו, תחת שימלאו כעס ומרירות, כמו כלב רגשות אחרים: הם יצאו על בימת החיים — והחלטה אחת בנפשם: לשחרר את ארץ מכורתם מתנאי-הזועה, לנתק את הכבלים, שהעמיקו את פצעה של נשמת היהודי. אבל גבורי-רוח כאלה מעטים היו לפי ערך, הרוב יצא, ובמעמקי נפשם חרותים רשמים קשים ומכאיבים של מלחמות הרוח, ולפיכך נעשו הרבה מהם למבקרים תמידים אצל רופאי העצבים.

אבל מנקודת המבט האבגנית אין לחשוש הרבה בנוגע אל העתיד, הלא הראיתי למעלה, כי הרשמים, שמשאירים הגורמים הפריגניים, בהבדל מן התנאים האקסוגניים והאנדוגניים, הם רשמים ארעיים, שנתנו להמחק. הכשירי-העצבים של היהודי נשארו שלמים ומום קבוע אין בהם. בשעת סערה אין הטלגרף והטליון עובדים עבודתם כראוי; עברה הסערה, האויר נטהר מן העבים — סיד הזורים הם, נושאים על חוטיהם מחשבות אדם ושאיפותיו, מעבירים אותם

*) אירע לי לראות נערים בני 10-9 שנה, שהיו נבחים בנתיחת בתיים שיש גיבניות כדי לקבל ציוני חמס. בשביל כל נמניה צריך היה לזמן ספרי-ליד כיהודים! בסובן, שלפעמים היה נולח אחר כך חוליעצבים קשה.

** הלא ידעו הילדים, שלהוריהם רושה פריסקציה ובסה היא נקנית לפעמים.

לא לפי פרסאות. כך היא גם גופם של בני־האדם מרוגזי העצבים; עברו לסכיבה יותר נוחה — מיד חוזרים עצביהם לתחיה ולרעננות. הריבולוציה הרוסית בטלה את ההגבלות שלנו — זהו רופא נפלא לעצבי בני ישראל. הקומפלקסים המסותרים של פרייד, אלה פצעי הגמש והקוצים המכאיבים בה — בסלו ועברו מן העולם. ברוסיה החפשית לא יוגה מקום לעצבניות שלנו. היהודי הנודד ישאר רק בעולם האגדה והדמיון.

אגמור דברי בהרצאת רעיונות אחרים, שיש להם ערך מעשי. כל אחד, היודע את נפש היהודי מקרוב, לא יהיה מסופק אף רגע, שהצעירים היהודים ינהרו אי־האוי־כרסיטאות הפתוחות מחרבה טעמים מעשיים, והעיקר, על פי כח האינרציה, המחלקה למשפטים והמהלקה לרפואה, הן שתשיכנה אליהן את לבות הצעירים. במהלקות אלו יש חזקה ליהודים, יש טרדיציה ידועה. אבל מנקודת המבט האבנגנית אנכי שואל, אם דבר זה רצוי הוא לנו. בשביל היהודים יותר טוב היה, שהדור החדש יחוק את כחו הגופני, שעצביו, אחרי שעבדו זמן רב בתנאים קשים וטרים, ינחו מעט מעמלם, יספגו לחיכה רשמים חדשים, והרצון והאנרגיה של צעירינו יחגלו עהה במקצועות חדשים. לכן חושב אני, שיותר טוב היה, כי צעירי בני ישראל יכנסו אל בתי הספר לעבודת אדמה ולטכניקה. מן הנחוץ הוא להעסיק את המחשבה היהודית במקצועות חדשים; קשרי־מחשבה חדשים יביאו תועלת מרובה למוח היהודי, ואולי נספח על־ידי זה את השכליות והחריפות היתרה שבנפש היהודי. המלאכה הארגונומית והטכנית יש בידה במובן ידוע לקרב את היהודי אל הסבע, לאמץ את שריריו ולזרו אותה. מובן הדבר, שאין להלחם בנטייתו, שהצעיר מרגיש בעצמו למקצוע ידוע אבל הלא ידוע לנו, שרוב הצעירים הנכנסים לבתי־הספר העליונים אינם נותנים לעצמם שום חשבון ברור בנוגע אל המקצוע, שהם בוחרים לעצמם. הלא עד כה הכל היה תלוי במקרה, בני הנעורים יש להם לב רגש, גשמעים הם לכל רעיון נשגב וערים הם לכל מפעל לאומי. נראה לנו, שאם ינהלו במובן זה תעמולה ידועה, אשר תגלה את הסעמים האלה ואת ערכם, או אפשר היה להפוך שאיפה זו אל בתי־הספר העליונים לתנועה מסוימה בעלת אופי מיוחד. מן הנחוץ היה, שעסקני הצבור שלנו ידאגו ליסוד סטיפנדיות חדשות; באופן שכזה יקל עלינו לגשם רעיון זה החשוב לנו כל־כך במובן הסוציאלי והאבנגני. העם היהודי, ביציאתו על בימת העמים בתור אורח בעל זכויות, צריך לדאוג לא לחיי שעה כיאם לחיי עולם; לא למהר ולהפיק את התועלת המוחשית מזכותיו החדשות, כיאם לחזק ולחדש את כח גופו לטובת הדור הבא. שום מניעות סתולוגיות אין לזה.